

พระราชหัตถเลขา ร. ๕

พระราชทานมายัง

นายพันตรี พระองค์เจ้าติศวรรกุมาร
ราชองครักษ์

พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ

หม่อมเจ้าติศสาขุวัตติ ติศกุล

ณ เมรุหน้าพลับพลาอิสริยาภรณ์

วัดเทพศิรินทราวาส

วันที่ ๒๐ มกราคม พ.ศ. ๒๕๑๑

คำนำ

ข้าพเจ้าเคยทูลถามเสด็จพ่อว่าท่านได้ทรงบันทึกส่วนพระองค์ คือ ไต่อาวีไว้บ้างหรือเปล่า? ทรงตอบว่า—“เคยเขียน แต่งานมากขึ้นๆ ไม่มีเวลาก็กเลยหยุดไม่ได้เขียนต่อ.” ข้าพเจ้าก็เลยไม่ได้เอาใจใส่ที่จะ ก็นัก จนเมื่อเร็ว ๆ นี้เปิดตู้วางสายพระหัตถ์ต่าง ๆ ที่อยู่ในหอคำทรง จึงได้พบสมุดเล่มหนึ่งมีกฏแจ่มใสได้ ช่างในสมุดนั้นมีลายพระราชหัตถเลขาของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระราชทานมายัง นายพันตรี พระองค์เจ้าดิศวรกุมาร ราชองครักษ์ เป็นเศษกระดาษ เล็ก ๆ น้อย ๆ มีวันที่บ้างไม่มีบ้าง จึงเรียงตามเหตุการณ์ไม่ค่อยจะถูก เพราะเวลาพิมพ์หนังสือมีน้อย ไม่พอแก่การค้นหาเรื่องราวให้ติดต่อกันได้

อย่างไรก็ตาม พระราชหัตถเลขาที่แม้เป็นเพียงเศษกระดาษ เล็ก ๆ น้อย ๆ เหล่านี้ ก็ยังสามารถให้ความกระจ่างแจ้งแก่ผู้อ่านได้ว่า พระบาทสมเด็จพระปิยมหาราชเจ้าได้ทรงเป็นพระมหากษัตริย์อัน สดุดประเสริฐอย่างไร ข้าพเจ้าหวังว่าท่านผู้อ่านคงจะพอใจทั่วกัน.

หม่อมเจ้าคศานวัต ดิศกุล

ประสูติ พ.ศ. ๒๔๔๕

สิ้นชีพตักษัย พ.ศ. ๒๕๑๐

ถ่ายภาพพี่น้อง ๖ คน

๑. ศิสศานุวัต ๒. บันดาลสวัสดิ์ ๓. ขุฑติศ ๔. พิไลยเลขา ๕. ทรงวุฒิภาพ ๖. พูนพิศมัย

แต่งยูนีฟอร์มมหาดเล็กหลวงรัชกาลที่ ๕ พ.ศ. ๒๔๕๑

นักเรียนมหาดเล็กรับใช้รัชกาลที่ ๖ พ.ศ. ๒๔๕๘

ถ่ายภาพเสด็จพ่อก่อนไปยุโรป พ.ศ. ๒๔๖๔

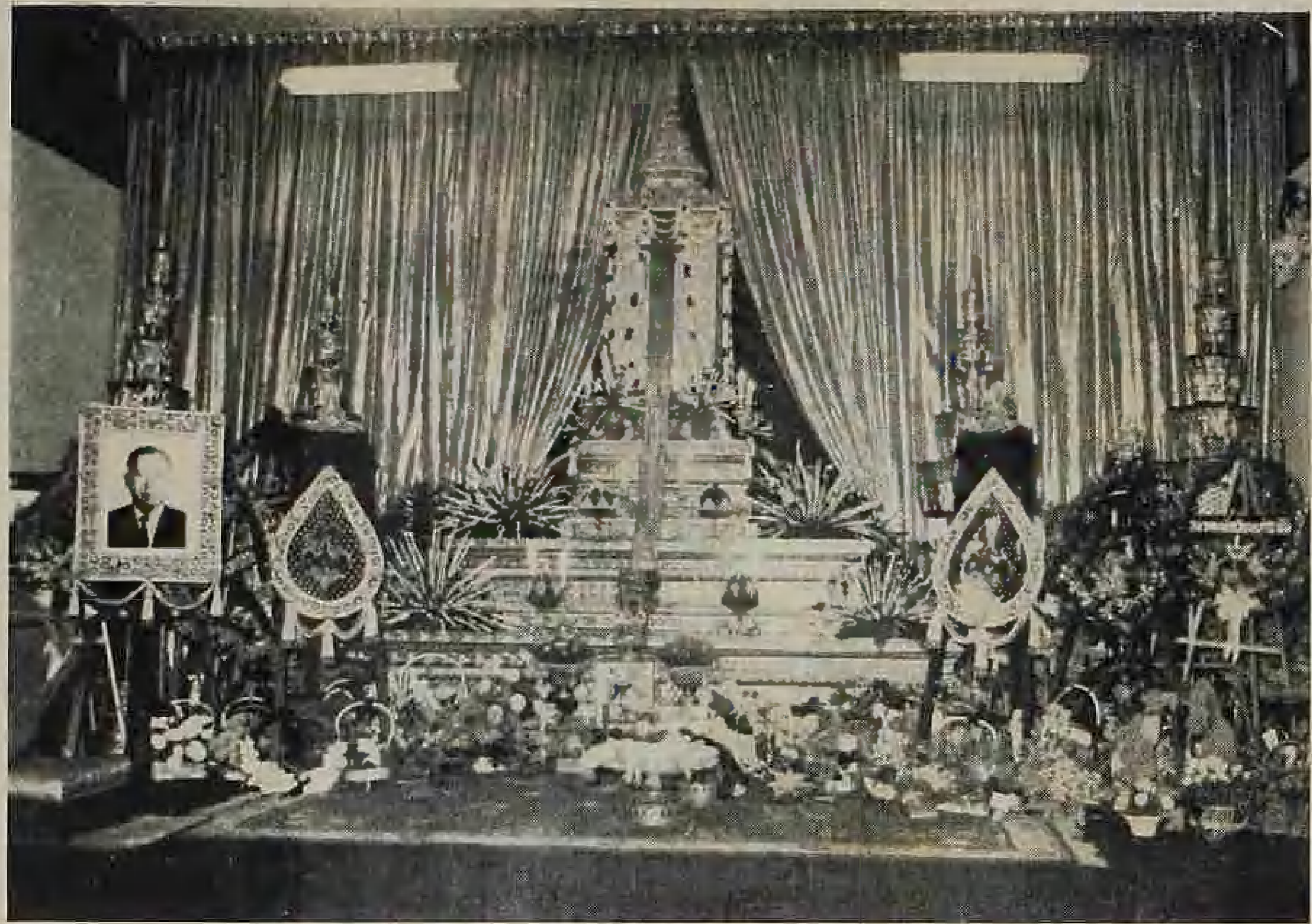
บวชพระอยู่วัดเทพศิรินทราวาส พ.ศ. ๒๔๘๒

เสด็จพ่อทรงบาตรพระดัส พ.ศ. ๒๔๘๒

ถ่ายภาพพร้อมกับครอบครัว เมื่อลูกชายบวช พ.ศ. ๒๕๑๐

งาน ๓ วันศพ หม่อมเจ้าดิศฐานวดี ดิศกุล
ที่ศาลา สหัท-หงษ์ มหาคุณ วัดเทพศิรินทราวาส

ประวัติ

หม่อมเจ้าทิศศานวัฑฒิติกุล เป็นโอรสสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพและหม่อมเจ้ายอย ท.จ. ประสูติเมื่อวันที่ ๔ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๔๕ มีพี่น้องร่วมหม่อมมารดา ๑๐ องค์ คือ

๑. ม.จ. จุฑาทิศ
๒. ม.จ. อิศริดำรง
๓. ม.จ. ทรงวุฒิภาพ
๔. ม.จ. หญิงแฝก ๑ คู่
๖. ม.จ. รัชฎ์ตามจิรัฐิต
๗. ม.จ. พูนพิศมัย
๘. ม.จ. พิไลยเลขา
๙. ม.จ. บันดาลสวัสดิ์
๑๐. ม.จ. ทิศศานวัฑฒิติกุล เรียกกันว่า—ชายน้อย

เสด็จพ่อทรงเล่าว่าชายน้อยเป็นลูกที่พระพุทธรชินราชประทาน เพราะแม่ตั้งท้องชายน้อยมาแต่เมืองพิษณุโลก แต่พอเธอมีอายุได้ ๑ ปี ๔ เดือนแม่ก็ถึงแก่กรรม เสด็จพ่อโปรดให้หม่อมเพิ่มผู้เป็นข้าชายกาฬวรรณิศ เราเรียกกันว่า—น้ำเพิ่ม เป็นผู้เลี้ยงดูชายตึกต่อไป เพราะน้ำเพิ่มไม่มีลูก น้ำเพิ่มเลี้ยงมาจนถึง ๕ ขวบน้ำเพิ่มก็ถึงแก่กรรมอีก เสด็จพ่อจึงทรงส่งชายตึกเข้าไปถวายตัวเป็นมหาดเล็กหลวงในรัชกาลที่ ๕ อยู่ในพระอุปถัมภ์ของสมเด็จพระเจ้าฟ้าหญิงนิภาณพดล กรมขุนอุททองเชคชัตติยนารี ผู้ทรงเป็นราชเลขานุการในพระองค์ และข้าพเจ้าผู้เป็นพี่สาวก็อยู่กับพระองค์ท่านอยู่แล้วตั้งแต่แม่ตาย นาย

คนึงมหาดเล็กเป็นผู้นำเบิกถวายแก้ว โดยชายคิศจือพานรูปเทียนแพ และดอกไม้นำคนึงนำเข้าไปเฝ้าในที่เสวยบนชั้น ๓ พระที่นั่ง อัมพรสถาน แล้วนายคนึงก็กราบบังคมทูลว่า “ขอเดชะ ข้าพระพุทธเจ้าหม่อมเจ้าคิศจานุกิติขอลถวายแก้วเป็นมหาดเล็กหลวง” พระบาทสมเด็จพระพุทธเจ้าหลวงทรงพระสรวล ตรัสถามว่า—“อายุเท่าไร?” ชายคิศจกราบทูลตอบว่า—“๒ ขวบ” แต่นั้นมากิจวัตรที่ชายคิศจจะต้องทำ คือ ตื่นเช้ากินข้าวเสร็จแล้ว แม่เขียนพี่เลี้ยงจะพาไปส่งถวายพร้อมภักดิ์หญิงพัฒนา ที่ตำหนักเสด็จข้าศรียากสวาสดี เพื่อถวายให้ทรงสอนหนังสือประทานเริ่มแต่ ก. ข. เป็นต้นมา บ่ายจบการเรียนแล้วกลับมาอาบน้ำแต่งตัวด้วยนุ่งกางเกงและใส่เสื้อชั้นในผ้าขาว กาดเอวผ้าสีต่างๆ กินของว่างแล้วขึ้นเฝ้าพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวในเวลาเสวยเสวยเสร็จแล้วรีบกลับลงมาแต่งตัวที่เจดียงห้องสนาเงิน ซึ่งเป็นที่สมเด็จพระหญิงประทับ กลับขึ้นไปตามเสด็จออกข้างหน้าทุกวัน กว่าเสด็จขึ้นก็ราว ๑๙ - ๒๐ น. บางวันถ้ามีประชุมเสนาบดี การพระราชพิธีหรือเสวยกับฝ่ายหน้าก็กลับตีกกว่านั้น เสด็จพอทรงสั่งข้าพเจ้าว่าจงดูเล่นเอง ๑. อย่าให้ปด ๒. อย่าให้สูญบหรี ข้าพเจ้าอายุ ๑๒ รูปร่างากภูมิใจมากที่ผู้ใหญ่ไว้ใจให้ดูเล่นเอง ถือคำสั่งนั้นประจักษ์ดี ฉะนั้น ทุกวันเวลาชายคิศจกลับเข้ามาและไ้กลั่นบหรีแล้วเป็นต้องชำระว่าสูญบหรีหรือเปล่า? ถ้าทำตาโตะตอบว่า—“ป่าว” ก็ต้องพิสูจน์ด้วยให้อ้าปากขึ้นตาม ถ้าแน่นว่าสูญก็ถูทูป ๒ ที่ ปดที่ ๑ สูญบหรีที่ ๑ และก็ดูเหมือนตักนอยู่กตเดียวเท่านั้น จนท่านผู้ใหญ่ท่านเวทนา เรียกว่า “แมวกาบลูก” ครองหนึ่งพระบาทสมเด็จพระพุทธเจ้าหลวงกำลังเสวยขนม และทรงยื่นพระราชทานคิศจานุกิติขถวายตรัสถามว่า—“คิศจเอย

“ไหม?” ชายตีศพนมมือกราบทูลว่า – “ไม่เหว่ย” ทั้งนี้ เพราะได้รับคำสั่งไว้ว่าจะขอของใครก็ไม่ได้ ถ้าอยากกินอะไรจะต้องกลับมาบอกพี่เลี้ยงเขาจะหามาให้ แต่วันนั้นถูกเอ็งกั้นเอะอะว่าเหลวไหล พระเจ้าอยู่หัวพระราชทานไม่รับได้หรือ? ชายตีศเองก็คงจะงง เพราะเด็ก ๕-๖ ขวบจะเข้าใจไม่ได้เลย แต่ไม่ถึงถูกตีในคดีนี้ อีกวันหนึ่งเสด็จพ่อตรัสเล่าว่า – พระบาทสมเด็จพระพุทธเจ้าหลวงตรัสกับเสด็จพ่อว่า – “กรมตำรวจ, นายตึกเล็กของฉันทาทางเข้าที่ มันช่วยชีวิตฉันไว้ได้” แล้วทรงเล่าต่อว่าเสด็จขึ้นลิฟต์ไปกับตึกสถานวิดิทวาย เพอญลิฟต์ (ในพระที่นั่งอัมพร) นั้นเกิดเสียขึ้นมากกลางทาง ชายตีศทำตัวลึบเบียดประตูเหล็กยึดของลิฟต์นั้นออกมาตามเจ้าพนักงานไปแก้ไข เป็นที่พอพระราชหฤทัยมาก เด็ก ๆ พวกตามเสด็จออกนั้นมักจะนั่งบนพื้นใกล้ ๆ ที่ประทับเพื่อรับสั่งใช้ให้ ไปตามผู้หนึ่งผู้ใดมาเฝ้าหรือไปหยิบของอย่างหนึ่งอย่างใดเสมอ ถ้ามีประชุมก็แอบนอนหลับตามเก้าอี้ เวลาเสด็จขึ้นผู้ใหญ่อีกปลุกวิ่งตามเสด็จจนถึงในที่แล้วจึงกลับไปถอดเครื่องแต่งตัวได้ พระบาทสมเด็จพระพุทธเจ้าหลวงทรงพระมหากรุณาแก่ตึกสถานวิดิเป็นอันมาก จะเห็นได้ว่าสิ่งใดที่มีจำนวนน้อย เช่น เสมาทองคำเสด็จยุโรปครั้งที่ ๒ เหรียญรัตนาภรณ์ชั้น ๔ และเข็มครุฑ เธอก็ได้รับพระราชทาน ซึ่งตัวเองรู้สึกภาคภูมิใจอยู่จนตลอดชีวิต

ตึกสถานวิดิเรียนอ่านเขียนกับเสด็จป้าศรีนาคฯ อยู่จนพระวิมาดาเธอ กรมพระสุทธาสินีนาถ ทรงตั้งโรงเรียนสวนห้องเครื่องขึ้น อยู่นอกวังสวนดุสิตทางประตูนกร้อย ทรงจ้างครูแหม่มจากวังหลังมาสอนภาษาอังกฤษ และข้าราชการในกรมราชเลขาธิการผลัดกันมาสอนภาษาไทย ไปรอกให้เด็ก ๆ ที่อยู่ในพระอุปถัมภ์ออกไปเรียนทุกวัน

ข้าพเจ้าอยู่ชั้นใหญ่ ชายก็อยู่ชั้นเล็ก เรากินด้วยกันนอนด้วยกัน
 พเลียงกันเที่ยวกัน อยู่จนถึงปี พ.ศ. ๒๔๕๓ พระบาทสมเด็จพระพุทธ
 เจ้าหลวงเสด็จสวรรคต ชายก็อายุได้ ๕ ขวบ เธอร้องไห้มากมาย
 ขอน้ำอบขึ้น ไปสรงพระบรมศพและได้เชิญพระสุพรรณศรีเดินตาม
 พระบรมศพจากสวนกุฎิตเข้าไปในพระบรมมหาราชวัง พอถึงหน้า
 ศาลาสหทัยชายก็กลืนน้ำเหยียดขาบอกว่า-“ไปไม่ไหวแล้ว” เจ้าคุณ
 บุรุษฯ และเจ้าคุณประเสริฐฯ จับแขนว่า “อีกนิดเดียว ไปให้ถึง
 เตอะ” แล้วก็ช่วยกันหิ้วบ่าชายติดไปทั้ง ๒ ข้างจนถึงพระมหาปราสาท
 เป็นอันได้ตามเสด็จจากพระที่นั่งอัมพรสถาน ้วยเดินตามมาจนถึง
 พระบรมมหาราชวัง เป็นครั้งหลังได้ในเวลาที่มีอายุเพียง ๕ ปี

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงขอชายติดจากเสด็จ
 พ่อ ให้ออกไปเป็นมหาดเล็กหลวงต่อไป ในเวลานั้นประทับอยู่ที่
 พระที่นั่งจักรี และเจ้านายฝ่ายในก็เข้าไปประทับในวังหลวงหมด
 เพื่อสะดวกในการพระบรมศพ ส่วนชายติดเป็นเด็กที่ยังเข้าออก
 ในระหว่างข้างหน้าข้างในได้ เธอออกไปอยู่กับพวกเด็กมหาดเล็ก
 รับใช้แต่งเสื้อกะลาสีตามเสด็จออกทุกวันตามเคย วันหนึ่งเธอเดินเข้า
 ไปเฝ้าสมเด็จพระหญิงนิทานพดลที่ตำหนัก ซึ่งอยู่ไม่ไกลกับพระที่นั่งนัก
 พอทอดพระเนตรเห็นสมเด็จพระหญิงก็ทรงพระกันแสงงอ เพราะชายติด
 ยังไม่รู้จักเลี้ยงตัวเอง ออกไปอยู่กับเด็ก ๆ ผู้ชายด้วยกันถูกเด็กใหญ่
 รังแก ผมเผ้ารุงรังกัดเล่นเสียวยุ่งเหยิง หน้าตามอมแมมช้ำโคลงเต็มตัว
 จำได้แต่เพียงสุกตา ทุกคนทบอกว่า-“อะไร ๗ วันเท่านั้นท่านติด
 เปลี่ยนรูปได้ถึงเพียงนี้” สมเด็จพระหญิงทรงให้พี่เลี้ยงอาบน้ำถูขี้โคล
 ตัดผม แต่งตัวใหม่ ส่งกลับออกไป ต่อมาได้ไปอยู่โรงเรียนมหาดเล็ก

หลวงวชิราวุธ เข้าไปรับราชการแต่ในเวลามีการงาน พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงส่งเสริมในทางข้าราชการของไทย เป็นอันมาก ฉะนั้น ในรัชสมัยนั้นข้าราชการบริพารจึงพร้อมหน้าเป็นแทบทุกคน ชายคิศเคยเป็นตัวนางแต่อายุ ๑๐ ขวบ ออกโรงถวายที่สวนมิสกวัน เป็นนางลักขมีเดินออกไปนั่งเตียงปักแจกันถวายพระนารายณ์ในงานเฉลิมพระชนมพรรษาของสมเด็จพระพันปีหลวง ได้รับพระราชทานรางวัล ๒๐ บาทครั้งนั้น ต่อมาได้ให้คร่านางเบญกายแปลงจากคุณเข้าทับทิม ซึ่งเห็นกันว่ารักไถ้งามเป็นอย่างยิ่ง เพื่อยูบไม่ทันได้ออกโรงในตอนนั้น ชายคิศเป็นคนชอบดนตรี เธอชื่นชอบวงเดี่ยวพระยาโศรกได้ก็ทีเดียว เพราะเป็นลูกศิษย์หลวงไพเราะเสียงซอ ซึ่งเป็นมือเอกอยู่จนบัดนี้

ชายคิศ ได้เป็นลูกเสือหลวงและได้ตามเสด็จพระราชดำเนินไปคอนพระเจดีย์ครั้งแรก เธอขี่ม้าเก่งมาแต่ ๘-๙ ขวบ และไม่เคยตกม้าเลย

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดเกล้าฯ แต่งตั้งให้เป็นนักเรียนมหาดเล็กรับใช้ในชุดแรกเมื่อวันที่ ๒๙ กันยายน พ.ศ. ๒๔๕๘ ตั้งเห็นอยู่ในรูปในหนังสือนี้ รับราชการสนองพระเดชพระคุณอยู่ ๗ ปี ก็ทรงพระมหากรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ไปศึกษาในประเทศอังกฤษ เมื่อวันที่ ๒๓ มกราคม พ.ศ. ๒๔๖๔ โดยเรือ Jullandia. ของบริษัท E.A. Co. ในฐานะนักเรียนหลวงส่วนพระองค์ ได้ไปเรียนภาษาเพิ่มเติมอยู่กับ Miss. Crapton ในลอนดอน แล้วไปอยู่กับ Mr. W. Shackleton ที่ Southsea เพื่อเตรียมการสอบเข้ามหาวิทยาลัยในทางวิชาวิศวกรรมศาสตร์ ในปี พ.ศ. ๒๔๖๖ ก็ศึกษาวิชาได้เข้า

(๖)

ศึกษาวิชาไฟฟ้า Machine Drawing and Practical Workshop ที่
Portsmouth Manucipal College ตามรายงานว่าได้ผลิตและสร้างเครื่อง
วิทยุได้เอง (ในเวลานั้น) ๒ เครื่อง กำลังเตรียมตัวจะไปเข้า
Longborough College ในกลางปี พ.ศ. ๒๔๖๕ ถึง พ.ศ. ๒๔๖๘
พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จสวรรคต

พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จขึ้นเสวยราชย์ ปรากฏ
เวลาเศรษฐกิจตกต่ำทั่วโลก เป็นเหตุให้ต้องตัดทอนรายจ่ายลงให้
เหมาะแก่งบประมาณ โดยเฉพาะทางราชสำนักนั้นถูกตัดลงเป็น
อันมาก ชายคิศจึงเป็นนักเรียนส่วนพระองค์ จึงน่าจะจะต้องถูกเรียก
กลับ และเพื่ออยู่ในเวลานั้นมีนักเรียนไทยออกไปเล่าเรียนในประเทศ
อังกฤษกันมากขึ้น เสด็จพ่อจึงทรงเห็นว่าจำเป็นจะต้องย้ายชายคิศจึงไป
ทางอเมริกา และทรงตัดเงินปีของพระองค์ท่าน ซึ่งได้รับพระราชทาน
อยู่ในเวลานั้นปีละ ๑ หมื่นบาท มีลายพระหัตถ์พร้อมด้วยค่าเล่าเรียน
๔,๐๐๐ บาทส่งไปขอประทานพระกรุณาจากสมเด็จพระราชบิดา ขอ
ให้ชายคิศจึงอยู่ในพระอุปถัมภ์ ด้วยจะส่งค่าเล่าเรียนถวายทุกปีไปจนกว่า
จะเรียนเสร็จ ส่วนการจะให้เรียนอะไรนั้นแล้วแต่ทุลกระหม่อมจะทรง
เห็นสมควร ชายคิศจึงไปเล่าเรียนอยู่ใน Boston และอยู่ในพระอุปถัมภ์
ของสมเด็จพระราชบิดามาแต่ พ.ศ. ๒๔๖๕ ทุลกระหม่อมโปรดให้
เรียนในทางธุรกิจ Business ที่ Boston University สอบได้ได้ B.A.
แล้วก็กลับมากรุงเทพฯ ใน พ.ศ. ๒๔๗๔

ได้เข้ารับราชการอยู่ในกระทรวงพาณิชย์ ซึ่งเวลานั้นเป็น
กระทรวงเศรษฐกิจ ถึง พ.ศ. ๒๔๗๖ เกิดการขัดแย้งกันในการ
การเมือง ฝ่ายที่เรียกว่า "ขบถ" ยกลงมายึดสนามบินดอนเมืองไว้ได้

เป็นเหตุให้ผู้อยู่ในพระนครเกรงว่าเขาจะมาทิ้งระเบิดให้เค็กร้อนไป
 ตามกัน วันหนึ่งเพ็ญมีเรือบินลำ ๑ มาบินควักเฉวียนอยู่ในอากาศ
 พวกกระทรวงพาณิชย์จึงวิ่งกรูกันออกมาดูรวมทั้งชายคิศจัย แต่เธอ
 พุกออกไปว่า - “มาแล้วซี!” เท่านั้นที่ถูกจับไปขังอยู่ในลหุโทษ
 ๓ เดือน และถูกไล่ออกจากราชการ โดยมีสายลับขณณ์อักษรว่า -
 เพราะมีการติดต่อกับหลวงจรยาฯ แต่ตัวหลวงจรยาฯ เองก็ได้พ้น
 คดีไปแล้วว่าไม่มีผิด อย่างไรก็ตาม เป็นอันว่าชายคิศจัยถูกไล่ออกจาก
 ราชการในครั้งนั้น พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวได้มีพระคำรัส
 แก่พวกเราก็คงขลางว่า - “แน่ะ, ตาคิศจัยสามกำ โคนเข้า ๓ เดือน
 เฉลี่ยแล้วกำละเดือน!” เราก็คงได้แต่หัวเราะกัน

ชายคิศจัยได้เชกสมรสกับ ม.จ. สุอิสสาณ จักรพันธ์ ใน พ.ศ. ๒๔๗๗
 มีบุตรธิดา ๓ คน คือ

- ๑. ม.ร.ว. ทนึ่งรัศมี นันทาทวิวัฒน์
- ๒. ม.ร.ว. ชายคิศจัยตภา คิศจัยกุล
- ๓. ม.ร.ว. ทนึ่งราช อมาตยกุล

และมีหลานตา ๓ คน ทนึ่ง ๒ ชาย ๑

คิศจัยนุวัตติได้บวชในพระพุทธศาสนาด้วยความศรัทธาใน พ.ศ.
 ๒๔๘๒ และจำพรรษาอยู่ที่วัดเทพศิรินทราวาส เพราะจะเล่าเรียนกับ
 สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (เจริญ ญาณวโร) ชายคิศจัยเป็นผู้เลื่อมใส
 ในพระพุทธศาสนา มาก ชอบทำบุญทำกุศลอยู่เสมอ เธอได้พิมพ์
 หนังสือเรื่องพระนิพพานของ พ.ส.ล. เมื่อทำบุญวันเกิดครั้งหลังถึง
 ๕,๐๐๐ บาท ในวันที่ ๔ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๑๐ นี้

เสด็จพ่อ ไปรักให้ชายติศไปทำงานกับบริษัท East Asiatic ใน
 กรุงเทพฯ Mr. Christiansen ให้ทำอยู่ในแพนเคเดินเรือทะเล ทำอยู่ได้
 ไม่ช้า ถึงเวลาหมดสัญญาในการเดินเรือกับรัฐบาล บริษัทเดินเรือจึง
 โอนมาเป็นของรัฐ และชายติศก็ติดมากับงานนั้นด้วย ได้ตำแหน่งเป็น
 เลขานุการเพราะเป็นผู้รู้งานอยู่ ถึงสงครามโลกครั้งที่ ๒ ญี่ปุ่นจะยึด
 บริษัทเดินเรือนี้ แต่ไทยยอมให้เพียงเรือเดินยุโรป เรือเดินชายฝั่ง
 ยังอยู่เป็นของไทย ชายติศก็คงทำงานอยู่ในหน้าที่เดิม ได้กำไรมากขึ้นๆ
 ก็มีผู้อยากได้ตำแหน่งนี้ เริ่มมีเรื่องกล่าวหาว่าช้อพนแพ่งบ้าง เลียง
 พวกบ้าง แต่ก็หาหลักฐานอะไรไม่มี เจ้าคุณเมฆานวราชเสวีท่านสงสาร
 เห็นว่าจะเสียคนเสียเปล่าๆ ท่านก็ขอตัวมาทำงานในแบงก์ไทยพานิช-
 การณ์ ทำงานในแบงก์ได้ไม่นาน ก็ถูกย้ายไปเป็นนายแบงก์อยู่ในเมือง
 เพชรบุรี ๗ ปี เกิดมีอาการป่วยไข้เพราะเป็นหืด จึงขอย้ายกลับมากอง-
 เทพฯ ทำงานอยู่ที่แบงก์ถนนสุริวงษ์ แต่ก็กลับเจ็บอีกจึงลาออกเลย
 อยู่บ้านคิดทำบ้านให้เช่าเพื่อเลี้ยงชีพต่อมา ถึงปี พ.ศ. ๒๕๑๗ สมเด็จพระ
 ราชชนนีมีพระดำรัสให้มารับหน้าที่เลขาธิการในพระองค์ เธอก็
 ยินดีที่จะได้มี โอกาสสนองพระเดชพระคุณ จึงได้ย้ายมาอยู่ในวัง
 สระปทุม และได้ตามเสด็จไปยังพระราชวังภูพิงกราชนิเวศน์ ในวันที่
 ๑๓ พฤศจิกายน มีพวกนักเรียนมหาวิทยาลัยขึ้นไปเฝ้าบนพระตำหนัก
 ชายติศจึงออกมาต้อนรับองค์การให้ได้เฝ้าเป็นหมู่ ๆ และจัดการเลี้ยงดู
 กำลังทำงานอยู่ก็บอกขอตัวว่ารู้สึกปวดหลังขอเข้าไปพักผ่อนสักครู่ แล้วก็
 เข้าไปนอน บอกกับหญิงหลุยส์ว่ารู้สึกใจหวิวเหมือนจะเป็นลม อยาก
 พบหมอ หญิงหลุยส์ให้ไปตามหมอ และให้ยาที่เคยกินแล้วก็ออกมา
 ทำงานต่อ กลับเข้าไปดูอีกทีก็พบว่าเธอหมดสติไปแล้วประมาณบ่าย

๑๕ น. เศษ หมอหลายคนขึ้นมาถึงก็ช่วยกันแก้ไขอยู่ราว ๓ ชั่วโมง
กว่าจึงบอกว่าหมดทางแก้ไขเมื่อเวลา ๑๘.๑๕ น. สิริรวมอายุได้ ๖๕ ปี
๔ เดือน

ทรงพระมหากรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานโกศราชวงศ์
ใต้ศพ และพระราชทานพระบรมราชานุญาตให้งานศพเป็นของหลวง
ตลอด๗วัน จนถึงงานพระราชทานเพลิง สมเด็จพระบรมราชินีนาถ
ได้ทรงพระกรุณาเสด็จมาเป็นประธานทั้งในวันรดน้ำศพและวันงาน
๗ วัน เจ้าภาพและวงศ์ญาติสำนึกในพระมหากรุณาธิคุณอย่างล้นพ้น
ไม่มีทางจะลืมได้เลย

ชะตากรรมของศิษยานุวัติได้ทำให้เธอกลายเป็นคนขี้มยาก ปาก
ร้ายใจดี และเบื่อหน่ายในสังคมอย่างสุดประมาณ เธอเป็นคนตรง
รักความยุติธรรม และกตัญญูแรงกล้า ความตายเป็นของธรรมดา
ที่จะต้องพบวันหนึ่งทุกคน ผิดกันแต่จะตายร้ายตายก็อย่างไรเท่านั้น
ชายคิด ได้ตายในหน้าที่สมกับความกตัญญูภักดีที่ศึกษาศุขของเธอแล้ว
ถ้าเธอได้เฝ้าเสด็จพ่อท่านก็คงจะทรงลูบหลังและคว่ำว่า - Well done !
และถ้าพบแม่ ๆ ก็คงจะพูดว่า - "เจ้าชาย, แม่หายเหนื่อยที่ได้อุ้มท้อง
เธอมา"

ขอศิษยานุวัติจงไปเป็นสุข ๆ เถิด.

พูนพิสมัย กิตกุล

พระราชหัตถเลขา ร. ๕

พระราชทานมายัง

นายพันตรี พระองค์เจ้าดิศวรกุมาร
ราชองครักษ์

นมัสการมายังพระศิวะรุกรุมาร ด้วยฉันดีเองโอกาสที่กรมหมื่น
อดิศรดา ว่าจะขึ้นมาเยี่ยมเธอจึงจกหมายมา แต่ก่อนก็จกจะจกหมายมา
หลายหน แต่ไม่สบายบ้าง ไม่มีเวลาบ้าง แต่บางทีเธอจะทราบการที่
เป็นมาแล้วอย่างไร ขอตัดความสงสัยเรื่องที่จะพูดทีเดียว ในกรณีที่
สมเด็จพระประจจะเสด็จขึ้นไปหัวเมืองลาวครั้งนี้ มีประสงค์ ๓ อย่าง

อย่างหนึ่งจะเป็นกองใหญ่อยู่ในเมืองลาวสำหรับว่า ถ้ามีข้อมา
จริง จะได้บังคับหัวเมืองให้ต่อสู้

๒ จะทำแผนที่เขตรแดนที่ติดต่อกับญวนทั้งปวงตลอดลงมาจน
ถึงเขมรป่าดง แต่ที่เป็นสำคัญมากนั้น ตั้งแต่เมืองหลวงพระบางลงมา
จนเมืองโพนพิสัย แลเมืองบริคณนิคมตามลำน้ำโขง ซึ่งจะเร็ว
เพียงใดต้องทำทันที

๓ จะรับความวิวาทในหัวเมืองลาวทั้งปวง แลจัดการเลข
ปราบโจรผู้ร้ายด้วย. แต่ในการ ๓ อย่างนี้ อย่างที่ ๒ เป็นพนักงาน
ของเธอ เป็นเรื่องทีฉันจะพูดด้วยเดี๋ยวนี้

การที่จะทำแผนที่ครั้งนี้ ไม่เป็นการพลเรือน ต้องเป็นการทหาร
เพราะในเขตรแดนที่ฉันเป็นแห่งเดียวกับทวายกมานั้น เห็นว่าบางที
จะทำการไม่สะดวกเพราะติดการรบ แลถ้าจะทำแล้วต้องเตรียมพร้อม
ไปถึงก็ได้ทำการ หาไม่จะมีเวลาน้อยวันนัก

ฉันไม่ชวนให้เธอคิดการรบศึก แต่ขอชวนให้เธอคิดการทำ
แผนที่ เห็นว่าถ้าจะเป็นกองเดียวกันเดียว ทีใหญ่ยาวนักจะทำไม่แล้ว
ได้ จะต้องเรียกคนเต็มอีก แลจะต้องมีคนที่มีกลยานมิตที่จะตามถึง
เขตรแดนให้ได้อินฟอมเมชันด้วย การที่จะทำแผนที่อย่างไร จะเอา
อินฟอมเมชันอย่างไรจะให้ทราบชั้นหลัง ฉันเห็นว่าเธอจะต้องขึ้นไป
ดูกิจการเองจะดีกว่าคนอื่น แต่ไม่ต้องไปเซอเวททุกแห่ง แลไม่ต้องเข้า

กองทัพสมเด็จพระเจ้า เป็นแต่จะต้องเอาใตริยสมเด็จพระสังฆการต่าง ๆ แทนที่องค์
ตราไปจากกรุงเทพ ฉันทวางใจในการที่จะเอาอินฟอมเมชัน จะไม่ให้หัวชา
แลจะให้อินสตรักชันง่ายว่าหมายจะเอาอย่างไร แลจะเป็นวิชาคี่ขึ้นใน
เมืองลาวที่จะคิกราชการต่อไป ฉันทจึงตกลงว่าจะให้เธอไปพร้อมกั
สมเด็จพระกรมพระ เมื่อกระดินแล้วขออาราธนาศีกโดยเร็ว แล้วยปฤกษา
กันจะควรเรียกคนสิงคไปรหฤาอย่างไร ทกลงกันแล้วกลับมากกรุงเทพ
คิจักการให้ตลอดไป เพราะคงต้องคิกเวลาฉันทอยู่บางปะอิน เห็นว่า
พอจะทันการได้

แต่ในเวลานี้เป็นเวลาว่าง เห็นว่าพอจะได้อุแผนทีแลคิจการ
ไปพลาง กระดินนั้นฉันทให้วัคชรรมามูล เห็นว่าเธอจะขึ้นไปถึงที่นั้น
ได้ทันเวลาให้เที่ยวเตร่ตามสบายใจเถิด

ฉันทประมาณว่าจะได้ขึ้นไปในวันขึ้น ๒๓) ค่ำ เดือน ๑๒ คงจะ
รับทอกระดินในวันหนึ่ง ๒ วันนั้นแล้วว่าจะขึ้นไปสพบบุรี แต่เธอ
ไม่ยอมตามขึ้นไป ฉันทกำหนดกลับถึงกรุงในข้างขึ้นแก่ ๆ ตามเคย

อนึ่ง มีความวิตกด้วยมหาชมมาก จะตายหฤาไม่ตาย ถ้าไม่ตาย
ขอให้ร่วกัน

อย่าให้ไปชมเสีย กลับจะบวชไม่ทน เพราะฉันทมีความยินดีมาก
ที่จะได้บาเรียนอยู่ที่วัคอย่างนี้

ไม่ได้ข่าวเจ็บไข้อันใด แต่มีความหวังใจว่าเธอคงจะมีความ
สบายอยู่

นมัสการมา ๗ วัน ๗ ๑๑ ค่ำ ปีมแม เบญจศก ๑๒๔๕
(ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๒๕)

สยามินทร์

ไต่ถามว่าลูกเป็นแผลแน่แท้ๆไหม จะได้ช่วยทักใจ ออกห่างกันก็
 มากน้อย

สยามินทร์

ฉันมีความเสียใจนักเมื่อได้ทราบข่าวร้ายอันมีแก่เด็กที่ฉันเทก
 อินเทอเรศมากครั้งนี้ ฉันยังเห็นว่าจะเป็นไปได้เพราะขอบขั้วมาแต่เวลา
 กลอก ถ้าเวลาคลอกไม่มีกั้นคานอันตรงอย่างใด สักแต่ว่าก็อ่อน
 ไม่ครบเดือนแล้วเลี้ยงรอดแน่แท้ทีเดียว ศรีวิไลย์ แคตัวเขียว ๆ
 แดง ๆ เปลี่ยนเหมือนกับโคมไฟที่เขาถึง ๓ วันคุดน้ำมันไม่ได้ต้อง
 หยอกด้วยสำลีแลซ่อนเท่าเปลือกมกล่าใหญ่เป็นเดือนเสวยยังรอดได้
 เสียใจนักที่มาเป็นดังนี้ ขอให้รักษาจงดีเถิด.

จปร.

ถึง คีศ ฉันชเรื้อกอกคอยฟังข่าวเด็กแผลที่เหลื่ออีกคนหนึ่งด้วย
 ความร้อใจ มาเข้าวันนี้รู้ว่ากายอีก มีความเหือกแห่งใจนัก ไม่รู้ที่
 จะพูดว่าอะไรแล้วขอมีแซในการเศร้าโศกเสียใจด้วยเป็นอันมาก

สยามินทร์

ถึง ศศวรรกุมาร แผนทซึ่งฉันส่งออกมาให้ดูนี้เป็นแผนที่ครึ่ง
 แวก แต่ครึ่งหลังมอด อยู่ที่ถูกชายยกลสำเนาจะมีที่เธอหาไม่ ถ้าไม่
 มีให้เอาแผ่นนี้เป็นสำเนา ถ้ามีแล้วขอให้ส่งก้านี้กลับมา เรื่องราวที่
 จะต้องการนั้นขอให้ทำให้ใหม่อันหนึ่ง แต่เห็นจะไม่ต้องวัดอีก เป็น
 แต่เพียงกับเท่าที่ตักทำใหม่ขึ้น ขอให้ส่งแนวตักตามประจจุบันนี้ แล
 ให้รู้ว่าที่นั้นเดิมของถนนนั้นชื่อเป็นของชายยกล ถ้าชกต้องการเหล่านี้
 ให้ถามหมอสายจะขอคืนแล้วเสร็จอีกฉบับหนึ่งเท่านั้น

สยามินทร์

๑ สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ กรมหลวงลพบุรีราเมศวร์

ให้กรมแผนที่จดชื่อไทยกำกับที่สำคัญ ๆ ให้แล้วโดยเร็ว แต่
 ให้คิดระวางที่จะอ่านหนังสือเทียบชื่อเมืองอย่างไทยให้ถี่ หาไม่จะมี
 ประโยชน์อันใด เพราะจะส่งให้พระยเมหาอำมาตย์ไทยแท้ที่เดียว

กับรายหีบโมราฉันส่งใส่ว่าคนรับมาขายจะไม่อยากขาย ก็ช่วยตั้ง
 ราคาต่ำกว่าที่ขายสมเด็จพระไป ๕ บาท จึงพาหนีเสียจะได้ไปขายที่อื่น

ถึง ศศวรรกุมาร

อยากได้หีบเครื่องเล่นต่าง ๆ แต่ก่อนที่วังสราญรมย์ กับของที่ได้อมา
 เป็นชามากนัก อื่น ๆ อไรมีอีกบ้างให้เที่ยวดู กับอยากได้ตู้เก็บ
 หนังสือสำคัญ เป็นตู้เหล็กใบหนึ่ง กับกรอบรูปตั้งหงายแขวนมีอีกเอา
 มามาก ๆ กับมีอะไรโต ๆ พอไปกับรูปท่านแอมแปรอกับบิศมาก ที่จะ
 กิ่งหลังตู้หนังสือได้บ้าง หาให้อีกอันหนึ่ง ขอพระองค์ก็ศึกษาช่วย

ที่ ๑๗๔ วัน ๕ ๑๓ ค่ำ ปีมแม เบญจศก (กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๒๖)

ถึง ศิวร कुमार กวียเธอทำเตียงผ้าเหลืองไว้หนักแล้ว ๓๐ ไม
พอแต่ที่จริงเท่าใดก็ได้ ไทยเราพื้น ๆ ก็เป็นบรมสุขอยู่ ซึ่งจะมอบ
เตียงนอน ไปกับเต็นหนักแล้ว

ฉันจะบอกก็ลืม ๆ ไปรำไป ลูกชายกลางนั้นวันเกิดในเดือน
แปดเวลาอยู่ที่บางปะอิน แต่ลูกจะอยู่บางกอก ถ้าจักขอให้เสียก่อน
ไปจะดี

ชายเล็ก ชายยุคกลกิมพร แก่คนแรกอยู่บางปะอิน
คนหลังมาถึงบางกอกแล้ว ๒ คนนี้เป็นปีแรกไม่ต้องให้คุกตา แต่จะ
ต้องการที่เธอเพียงซ่อมซ่อมตามเคย มีเสื้อเด็ก ๆ กวีย หญาเคยมี
ต่อ ๒ ขวบก็ไม่ได้ ขอให้หนักหญาคนตำรา ถ้าไม่เคยมีอย่าให้ผิดเลย

ของแจกปีใหม่นั้นในปีนี้ให้จกตามเคย แต่ต่อไปฉันเห็นว่าให้
ทำนราชทูตหาที่นอกเห็นจะดีจะถูกกว่าซื้อในนี้ ทั้งของแจกแลของ
วันเกิด

สยามินทร์

อนึ่ง ไปป่า ๆ อย่างนี้ขี้ม้าเคยใส่กางเกงติดบอกแก้ตกกันผ้าเล็กแล
กันฝุ่น ถ้าจะเย็บด้วยผ้าขาวจะเป็นเจ็บหน้าไปหญาอย่างไร แต่ดู
เหมือนจะสบาย จะเย็บกันหญาไม่ อยากให้ขาโต ๆ กวีย

จปร.

วัน ๕ ๕ ๖ ค่ำ ปีมะแม สัปตศก ๑๒๔๓ (พฤษภาคม ๒๔๒๓)

ฉันล้มสั่งให้จักษุหม้อช้อนสำหรับให้ลูกหญิงฝรั่งนี้ ให้คิดมาให้
ตามเคยด้วย

สยามินทร์

๑. สมเด็จเจ้าฟ้าหญิงนภางจาร์สศรี

ให้คิดหาหม้อช้อนให้ลูกหญิงนภางจาร์สศรีชวบฝรั่งนี้ เลื่อน
บอกแม่กลางให้ทำแล้ว

สยามินทร์

วัน ๖ ๗ ๑๐ ค่ำ บวอก ๑๒๔๖ (กันยายน พ.ศ. ๒๔๒๓)

ถึงศิษย์รุกราม เจ้าหมื่นไวยวรนาถ ด้วยท่วงสราญรมย์นั้น เห็นว่า
เป็นที่ใกล้วังเป็นของไพรเวตของทุกกระหม่อม ในเวลาที่โรงทหาร
ใหม่ได้จัดการแล้วให้คิดถ่ายถอนของทหาร ไปไว้ที่โรงเสียให้หมด
แล้วให้คิดจัดให้เป็นท่วงไว้ให้เรียบร้อย ถ้ามีเจ้านายต่างประเทศมา
จะได้พัก ถึงการที่ปรีนซ์โศคภาจะมาคราวนี้ บางทีจะไปอยู่นอกเป็น
การลำบากด้วยถ้าทางอยู่ข้างไกล ถนนเป็นน้ำฝนจะไม่เรียบร้อย ถ้ามี
การเลี้ยงดู ตักดินจะได้พักท่วงสราญรมย์ได้ ให้คิดจัดขึ้นให้ทันใน
เดือน ๑๒ นี้จึงได้ ๕ การรับรองที่เขารับกันมากให้อยู่ใกล้ เหมือน
กรมนี้เรศไปอเมริกาที่อยู่ใกล้เปรสิเตน แลมทักอยู่อย่างหนึ่งทศกบ
สวนพอได้เดินเล่นได้ ที่นอกอยู่ข้างแจ้งนักสักหน่อย แต่ถ้าจัดพร้อม
ทั้งสองแห่งเพื่อจะมีการชดช้อง อย่าให้เป็นการลำบากแก่เขาจะดี

สยามินทร์

๑. พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระนเรศวรฤทธิ

วัน ๓๗ ๑๑ ค่ำ ปีวอก อธิศก ๑๒๔๖ (ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๒๗)
 ถึงดิศวรรกุมาร ด้วยจดหมายส่งหนังสือโต้ตอบกับอายุลุ้ยมานั้น ได้
 เห็นมาแล้วว่ามันเป็นคนเนรคนเป็นแน่ จะเอาดีอีกไม่ได้เลยเป็น
 อื่นขาด นอกจากไล่แล้วไม่มีอย่างอื่นจะทำได้ เว้นแต่ให้รังให้ตี
 เงินเดือนเงินดาวค้างอย่างไรให้มันเสียให้หมด หาทางมือโรมันจะ
 ออกถ้าปิดให้ทุกทาง หาไม่มันจะฟ้องแลจะทำร้ายอย่างยิงให้ทันที
 ใช้ไม่ได้เป็นแน่แล้ว

สยามินทร์

๑. หลุย เสียความเวน

ณ วัน ๑๗ ๑๑ ค่ำ ปี ๑๒๔๖ (ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๒๗)

ขอเดชะ ฯ

ด้วยเมื่อ ณ วัน ๗ ๑๑ ค่ำ นี้เป็นวันกำหนดที่ราษฎรจะมาประ-
 ชุมกันไหว้พระณะวัตินิเวศธรรมประวัติ เหมือนเมื่อปีที่ล่วงมา ข้าพระ
 พุทธเจ้าขอพระราชทานกราบทวงบายบังคมลาขึ้นไปแต่ ณ วัน ๗ ๑๑ ค่ำ
 เวลากลับจากตามเสด็จพระราชดำเนินพระกระถินแล้ว รุ่งขึ้น
 วัน ๑๑ ค่ำ เวลาบ่ายราวเดรจการไหว้พระแล้วข้าพระพุทธเจ้าจะรีบ
 กลับลงมาทันตามเสด็จพระราชดำเนิน วัน ๑๑ ๑๒ วัน มิให้เสียราชการ
 ได้

ควรมีควรแล้วแต่จะทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ขอเดชะ

ข้าพระพุทธเจ้า ดิศวรรกุมาร

พระองคคตตะกุมาร

ไปเดิด

๑. ทรงเรียกตามพระองค์เจ้าหญิงขี้เป้ง

ณ วัน ๒๓ ๑๒ ค่ำ (พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๒๗)

ปี ๑๒๔๖

ขอโทษ ๆ

ด้วยกำหนดที่พระวิภาวดีจะได้ออกกราบถวายบังคมลาออกจาก
กรุงเทพ ฯ นั้น บัดนี้การเตรียมในส่วนของข้าพระพุทธเจ้าก็เสร็จ
แล้ว ข้าพระพุทธเจ้าได้ทูลตามพระองค์เจ้าสายสีนิตวงษ์ ฯ ก็รับสั่งว่า
เรือแพที่จะไป ก็จะไปได้ทุกเวลา

ข้าพระพุทธเจ้ายังไม่ทราบเกล้า ฯ ว่าจะมีข้าราชการอย่างอื่นอยู่
อีกทุกอย่างใด ถ้าไม่มีอันใดแล้วโดยจะออกวัน ๖ ๗ ๑๒ ค่ำก็ได้
แล้วแต่จะทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ถ้าจะไปในวันนั้นก็จะต้อง
กราบถวายบังคมลาก่อนนั้นสักวันหนึ่ง

อนึ่ง พระวิภาวดีแจ้งความว่าข้าพระพุทธเจ้าว่า อยากจะขอรับ
พระราชทานให้มีสิ่งของเล็ก ๆ น้อย ๆ ทิดขึ้นไปสำหรับรางวัลพวกหัว
เมืองแลชาวบ้านบ้าง ข้าพระพุทธเจ้าเห็นด้วยเกล้า ฯ ว่าเป็นการสม
ควรยิ่งนัก แต่กำหนดเงินที่จะจ่ายซื้อสิ่งของเหล่านั้น จะโปรดเกล้า ฯ
พระราชทานมากน้อยเท่าใดแล้วแต่จะทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ
ข้าพระพุทธเจ้าจะ ได้รับจัดซื้อสิ่งของโดยเร็ว

อนึ่ง พระวิภาวดีทูลกับข้าพระพุทธเจ้าว่า ตั้งแต่ทรงพระมหา
กรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้รับราชการสนองพระเดชพระคุณมาช้านานแล้ว
ยังหาได้รับพระราชทานพระบรมราชวโรกาสได้เฝ้าทูลละอองธุลีพระ
บาทสมเด็จพระนางเจ้าไม่ ข้าพระพุทธเจ้าได้บอกว่าจะนำความขึ้น

กราบบังคมทูลพระกรุณาขอรับพระราชทานพระบรมราชานุญาตที่จะ
 ใ้แก่กราบบทวายบังคมลาขึ้นไปราชการเข่อเวคราวนี้ด้วย จะกวร
 ประการใดแล้วแต่จะโปรดเกล้าฯ

ควรมิควารแล้วแต่จะทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ขอเดชะ

ข้าพระพุทธเจ้า **ศิ่วรกุมาร**

๑. พระวิภาคกษัตริ (McCarthy) เจ้ากรมท่าแผนที่

วัน ๒๙ ๑๒ ค่ำ บวอก กอศก ๑๒๔๖ (พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๒๓)

ถึงศิ่วร ก้วยฉนั้นมีความวิตกก้วยพระวิภาคอยู่หน่อยหนึ่ง กลัวแกจะ
 ฝรั่งจักจนช้อจับเอาตัวไปไ้ จะเป็นเหตุสำคัญใหญ่มาก ก้วยกูแกเชื่อ
 ว่าช้อจะเป็นไมตรีมากนั้ ถ้าไปหามันแต่ ๒๐ ทางนั้น จะถูกลงมาก
 มันเคยหลอกญวนไปพุดจับเอาเสียมากแล้ว ถ้าแต่ว่ากับเจ๊ก ๆ จะเห็น
 ว่าญวนชชลาทเท่านั้น แต่มีความวิตกว่าถ้าเป็นช้นกับฝรั่ง จะช้นเต้น
 กันมาก ถ้าพระยาราชกับพระยาพิไชยไปแก้ไม่ได้ ฝรั่งเสศจะเห็นเปน
 เราอ่อน จะกดับเปนช้องให้รุกเธอหนักเข้ามากระมั้ง เธอจะกิกอ่าน
 เหนียวร้งอย่างไรให้ถูกอารมณ์แก อย่าให้ไปมีเหตุอย่างนี้ไ้จะดี ฉ้น
 เห็นหนังสือช้อคราวนี้ทุกมา กลัวแกจะวางเข้าไปง่าย ๆ ไม่ไว้ใจเลย
 ให้กิกอ่านให้ดี

สยามินทร์

ณ วัน ๖^๑ ๗^๑ ๑ คำ

ปี ๑๒๔๖ (ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๒๗)

ขอเดชะ ฯ

ด้วยในคืนที่หม่อมเขื่อน ภูเหมือนเป็นวันประสูติสมเด็จพระเจ้าลูกเธอ พระองค์หญิง ฉลองพระองค์สำหรับพระราชทานนั้น จะไปรดเกล้าฯ ให้ตัดตามเคยๆ อย่างไร ข้าพระพุทธเจ้าเกรงว่าถ้าวัน จวนนี้ก็จะทำไม่ได้ดี

ควรมีควรแล้วแต่จะทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ขอเดชะ

ข้าพระพุทธเจ้า ดิศวรกุมาร

ให้ทำเสื้อเด็กอย่างไทยที่ติดดอกไม้ไม่เอากระโปรง กำหนดวันที่ ๑๕ ลืมส่งไปจะจดบาญชีให้เสียเมื่อถึงกำหนดจะได้ทำ

วัน ๓^๑ ๗^๑ ๑ คำ บวอก นอศก ๑๒๔๖ (ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๒๗)

ถึง ดิศ ด้วยสายตมกายตราของเขาที่ให้ สรวมสายตมกาย ข้ามาขวา หฤขวามาช่วยให้สับให้ด้วย กับที่บอกว่าจะให้เธอคิบบาญชีคนที่ ควรจะไต่ตราที่มากับเขา ให้ปฤกษาเจ้ากับพระองค์เอง

สยามินทร์

๑. ทนายเจ้าฝรั่งที่มาในเวลานั้น

วัน ๓๑ ๒ ค่ำ ปีวอก ฤกษ์ ๑๒๔๖ (มกราคม พ.ศ. ๒๔๒๓)

ถึงศิษย์ ด้วยกาฬพิงเกิดขึ้นวันนีเอง คือ เจ้านายผู้หญิงแก่อยากกินโต๊ะ
กันนัก ในวันแรมค่ำหนึ่งนี้เป็นวันเกิดแม่เล็ก ตอนบ่ายมีเทศแล้ว
ค่ำจะไม่มีการอะไร ให้จัดโต๊ะเลี้ยงเจ้านายผู้หญิงเสี้ยสักราวหนึ่ง เชิญ
หมกทรงบรมวงษ์พระวรวงษ์พินางน้องนางเธอ เว้นแต่กะเข้าอยู่เล่น
ที่กล้าเหมือนกรมขุนบดินทร์ก็ได้เป็นแต่ไม่ต้องกลัวเลย หากไม่แก้อ
เปล้าจะมากนัก ลูกเธอนั้นเอาแต่ซนโต ๆ ที่ไหนจุกแล้ว หากที่ยัง
ไม่ได้ไหนที่โตบ้างก็ได้ ให้อยู่อีกวันหนึ่งก่อนอย่าจะไปเที่ยวเสีย
ไปเอา ๒ ค่ำ

สยามินทร์

ณ วัน ๖ ๑ ๔ ค่ำ (มีนาคม พ.ศ. ๒๔๒๓)

ปี ๑๒๔๖

ขอเดชะ ฯ

ลครคุณแท้วแพ้น้ำพระพุทธรเจ้ามีจดหมายไปท่านไม่อยู่ จึงได้
สั่งพระยาภาษไปบอก ยังให้ไปสืบดูว่าพระยาภาษจะได้บอกไปแล้ว
หากยัง ถ้ายังไม่ได้ออกก็จะบอกเล็กเสี้ย แต่ตัวท่านมาถึงแล้วเห็นจะ
ได้ทราบความเสียแล้ว คนที่ใช้ไปหาพระยาภาษยังไม่กลับมา

ควรมีควรรแล้วแต่จะทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ขอเดชะ

ข้าพระพุทธเจ้า ดิศวรกุมาร

แกรแล้วอย่าบอกเล็กเสี้ย

ให้ศึกษาค้นคว้าให้เสร็จทั้ง ๔ เขียนหนังสือบอกข่าวที่ไปอยู่วัดเป็น
อย่างไรให้คนละใบ ตามสำนวนเขาจะทดลองซ้อม ๆ เมื่อ
ไปนอกจะใช้ได้บ้างหรือไม่

สยามินทร์

๒. พระเจ้าสุภยาเธอ พระองค์เจ้ากิติยากร พระเจ้าสุภยาเธอ พระองค์เจ้าวิวัฒนศักดิ์
พระเจ้าสุภยาเธอ พระองค์เจ้าจักรประวิตรวณิช พระเจ้าสุภยาเธอ พระองค์เจ้า
ประวิตวิมลโนภม

วัน ๓๑ ๖ ค่ำ ปีกา สัปตศก สักราช ๑๒๔๗

(พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๒๘)

ถึงศิษย์ ด้วยสายมือแฉะลูกทั้ง ๔ คนนั้น ยังมีผิดอยู่คนละมากบ้าง
น้อยบ้างทุกคน แต่สำนวนแลเนื้อความที่วานนี้ เห็นเป็นไปตาม
พรรษาอายุ ฉันทันนึกเลยว่าจะเขียนได้ดีถึงเพียงนี้ ชายกิติยากรกับ
ชายรพินัน เห็นเป็นใช้ได้อยู่แล้ว แต่อีกสองคนนั้นอยู่ต้องพัน ควร
จะให้หัดเขียนและบอกให้รู้ฟอมหนังสือต่าง ๆ เสียให้แม่นยำ จะได้มี
หนังสือไปมาได้ ฉันทชอบใจเธอ ผู้จัดการ แลครูผู้สอน ที่ได้สั่งสอน
ให้รู้ได้ถึงเพียงนี้

สยามินทร์

วัน ๔๑๖ ค่ำ ปีระกา สัปตศก ๑๒๔๗ (พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๒๘)

ถึง คศ ด้วยนั้นทราบว่าเธอมีน้ำใจเป็นธรรมาธิบดีมากอยู่ จึงขอ
ฝากให้ช่วยเป็นธุระดูแลเด็ก ๔ คนที่จะไปบวชเณรนี้ด้วย ไร้ม่างจะ
ขอให้เป็นธุระแต่การเล่าเรียน ขอให้ดูแลทั่วไปทั้งที่อยู่ทุกถิ่น แลความ
ประพฤติกี่จะให้เรียบร้อยทุกอย่าง ให้ไปมาเยี่ยมเยียนอยู่เนืองเนือง
สักหน่อย หากไม่บ่่าวมั้นจะพาชุกชนไป บ่่าวไพร่จะมีกันหากไม่มีก็ไม่มี
เจ้านายทุกวันนั้นมันแล้วไม่เหมือนแต่ก่อน ใครจะเป็นธุระปะบั้งน้อยนัก
ที่บวชนั้น ใครจะอยู่ได้เท่าใดก็อยู่ไป เมื่อหิวเต็มทนก็ให้ศึก
ไม่ต้องศึกพร้อมกัน ใครอยู่ได้เท่าใดก็อยู่ไป จนจนกำหนดไปนอก
จึงศึกก็ได้ตามแต่ใจ การเรียนหนังสือขอให้กวัดให้มากขึ้นอย่าให้เสีย
เวลา

สยามินทร์

โรงทหารมหาดเล็ก

วัน ๗๑๘ ค่ำ (กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๒๘)

ปี ๑๒๔๗

ขอเดชะ ๗

ด้วยเมื่อก่อนนี้ข้าพระพุทธเจ้าได้ว่าจ้างให้มิตเทอการัญญ์ ก่อเรือ
บด ๔ แจวลำหนึ่งเป็นราคา ๓๔๐ บาท โตะเขียนหนังสือโตะหนึ่ง
เป็นเงิน ๗๕ บาท ครั้นเมื่อครบวันเกิดของข้าพระพุทธเจ้า มิตเทอ
การัญญ์นำจิตมาให้ข้าพระพุทธเจ้าว่า ขอให้เรือกับโตะเขียนหนังสือ

นั้นแก่ข้าพระพุทธเจ้าว่าไม่คิดราคาของทั้ง ๒ อย่างนั้น ยอมยกให้เป็น
เปรเซนต์

ข้าพระพุทธเจ้าเห็นด้วยเกล้า ๆ ว่าข้าพระพุทธเจ้าเป็นกบฏรับ
ราชการสนองพระเดชพระคุณเมื่อก่อนได้คุ้นเคยกับข้าพระพุทธเจ้า
ก็เพราะได้ให้ทำการในราชการเท่านั้น ที่ข้าพระพุทธเจ้าจะรับเปรเซนต์
ของที่มีราคาอย่างนี้ไว้เป็นของตัวเองก็จะเป็นราคามั่วหมองในตัว
ต่อไปในภายหน้า ข้าพระพุทธเจ้าขอพระราชทานทูลเกล้า ๆ ถวายของ
ทั้ง ๒ อย่างนั้น เป็นของหลวงแล้วแต่จะทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ๆ

อนึ่ง ในวันนี้มีศเทอพล็อกห้างพล็อกไบเต็ก ส่งเครื่องมุนมี
ชวคเล่าหวานเครื่องหนึ่ง มีศเทอ แรมเซ ให้ซองบุหรีเงินใบหนึ่ง
ของทั้ง ๒ อย่างนี้ เป็นของได้ในราชการ ข้าพระพุทธเจ้าส่งมาขอ
พระราชทานทูลเกล้า ๆ ถวาย

ควรมีควรแล้วแต่จะทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ๆ ขอเดชะ

ข้าพระพุทธเจ้า ดิศวรกุมาร

จันไม่ต้องการอันใดให้เธอเอาไว้ใช้เถิด

พระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย

วัน ๕ ๑๑ ค่ำ ปีกา สัปตศก (ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๒๘)

ถึง พระองค์คัคทกษามัน กวัญฉนั้นได้ทราบแต่ได้ฟังคำเล่าก่าฝีมือ
ช่างทองท่านหลวงสโมสรัตเยี่ยมมากอยู่ ขอการสักอย่างหนึ่งเถิด มี
ความวิศกอยู่หน่อยหนึ่งที่จะทำนี้ เป็นของหญิง ซึ่งท่านพวก

ล่อนคอนทังปวงเรียกว่าความช้วนนั้น แต่มีความหวังใจว่าเธอจะไม่มีความรังเกียจ ทว่าหาได้ทราบว่าเป็นภริยาชิตสาคนิกบุคคลไม่ เพราะฉะนั้นขอวานช่วยเป็นผู้ให้การช่วย ของที่ส่งออกมาคือ

๑. เพชรร่วงในตลับแดงคู่ ๑
๒. ตุ่มหูเพชรในหีบกระภาค มีเรือนตุ้มหูเปล่าสำหรับเปลี่ยนคู่ ๑
๓. แหวนเพชรมงกตรอบ ๔ วง มีเรือนตุ้มหูเรือนกุมในหีบหนึ่งหีบ ๑
๔. ตุ่มหูระย้าเพชรมงกตรอบสำหรับ ๑ เม็ดใหญ่ ๔ มีเรือนกำโดยตุ้มหูอ้าไหล่ มีเครื่องพร้อมหีบหลังเป็นอาภรณ์ ๑
๕. ตุ่มหูเพชรใหญ่คู่ ๑ มีเรือนอ้าไหล่พร้อมหีบ ๑

ของที่หมาย ๒) นั้นเป็นของที่จะทำ แต่ที่หมาย ๕ นั้นส่งมาเป็นตัวอย่าง ของที่ ๓ ให้ทำเหมือนกันที่ ๔ ทั้งสิ้น ยกเสียแต่กำนตุ้มหูที่ของเพิ่มอยู่แล้ว

เพชรที่ ๑ คู่ ๑ นั้น ให้ทำเรือนตุ้มหูแลเครื่องต่าง ๆ เหมือนที่ ๕ แต่ยกลดราคาไปบ้างก็ ยกไว้แต่เรือนตุ้มหูขอที่เป็นจิบ ๆ นั้น ที่ ๒ มีแล้วให้ทำเรือนตุ้มหูสำหรับที่ ๑ เป็นลงยากำเป็นขอบเกลี้ยงเช่นตุ้มหูกำนตรงในที่ ๒ นั้นได้ช่วย

วงนวมือนั้นที่ ๓ โตะไปไม่ได้ขนาดนี้ว ให้ทำกว่าวงแหวนตัวอย่าง นวนางที่ ๔ นวม้อยที่ ๓ แหวนที่ในหีบที่ ๓ ก็ให้ตัดให้เท่าวงนั้นด้วย

ถ้าเธอไม่เข้าใจให้ถามอีกทีหนึ่ง

สยามินทร์

๑. การเขียนลัทธิธรรมที่พระองค์หญิงยี่เซ่งเวียง

โรงทหารมหาดเล็ก

วัน ๖^{๑๕} ๑๑ ค่ำ (ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๒๘)
 ปี ๑๒๔๗

ขอเดชะ ๑

ข้าพระพุทธเจ้าขอรับพระราชทานพระบรมราชานุญาต ที่จะได้
 มีการกินเนื้อในชื่อของออฟฟิศเชอกรมทหารมหาดเล็กถวายในการ
 ส่งเสด็จกรมหมื่นประจักษ์ศิลปาคมแลข้าราชการออฟฟิศเชอ ทหารที่
 จะตามเสด็จในระบวนทัพด้วย สักเวลาหนึ่ง

กำหนดจะกินเนื้อในเวลาพรุ่งนี้ค่ำ ๑ จัดที่โรงทหารใหม่
 ข้าพระพุทธเจ้าก็คิดด้วยเกล้าฯ เช่นนี้ ควรมิควรแล้วแต่จะทรง
 พระกรุณาโปรดเกล้าฯ ขอเดชะ

ข้าพระพุทธเจ้า คีตวรกุมาร

ถวายพระองค์คีตวรกุมาร

เอาเถิด

โรงทหารมหาดเล็ก

วัน ๓^{๑๕} ๑ ค่ำ (ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๒๘)
 ปี ๑๒๔๗

ขอเดชะ ๑

ด้วยเวลานี้เป็นระหว่างที่ว่างราชการอยู่ ข้าพระพุทธเจ้าขอรับ
 พระราชทานพระบรมราชานุญาตกราบทูลถวายบังคมลาไปเที่ยวตามชาย

เขตฝั่งตะวันออกสัก ๑๐ วัน พอจะได้พักผ่อนรักษาตัวให้เป็นปกติ
มีกำลังความศุขสบายที่จะได้รับราชการสนองพระเดชพระคุณต่อไป

ถ้าทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานพระบรมราชานุญาต
แล้ว ข้าพระพุทธเจ้ากำหนดที่จะกราบบังคมลาออกจากกรุงเทพฯ
วัน ๖ ๗ ๘ ๙ ๑๐ ๑๑ ๑๒ ๑๓ ๑๔ ๑๕ ๑๖ ๑๗ ๑๘ ๑๙ ๒๐ ๒๑ ๒๒ ๒๓ ๒๔ ๒๕ ๒๖ ๒๗ ๒๘ ๒๙ ๓๐ ๓๑
คราวนี้พระชลยุทธโยธินรับว่าจะจัดเรือไฟอเล็กซานดราให้ข้าพระพุทธเจ้า
เจ้าไป ควรมิควรแล้วแต่จะทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ขอเดชะ

ข้าพระพุทธเจ้า ดิศวรกุมาร

เจ้าเข่งบอกมาว่าการรื้อหนักให้ทรงเด็ยนี้ เกรงพระบารมีพระองค์คึด
เป็นที่สุดแล้ว ทวายนุญาต

โรงทหารมหาดเล็ก

วัน ๓ ๔ ๕ ๖ ๗ ๘ ๙ ๑๐ (มีนาคม พ.ศ. ๒๔๒๘)
ปี ๑๒๔๗

ขอเดชะ

ด้วยในการมีใหม่ปีนี้ การตามเคยมี คือ กินเนื้อพระบรมวงษา
นวงษ์ มีลครที่จะลาพระมหาปราสาท ฉลากพระราชทานทั้งฝ่ายหน้า
ฝ่ายใน ขนมหสำหรับพระราชทานเหล่านี้จะไปรดเกล้าฯ ให้มีตามอย่าง
ปีก่อน ๆ มาฎาเปลี่ยนแปลงเป็นประการใด ข้าพระพุทธเจ้าขอรับ
พระราชทานทราบเกล้าฯ กระแสพระราชดำริห์ จะได้รับใส่เกล้าฯ
จัดการแต่เนิ่น ๆ ควรมิควรแล้วแต่จะทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ
ขอเดชะ

ข้าพระพุทธเจ้า ดิศวรกุมาร

การมีได้ครบตามเคย เพราะเวลาเสด็จออกให้พรคงเป็น
เวลาบ่ายแล้ว ถ้าเลี้ยงแลเล่นได้ครบตามเคย แต่ลครนั้นฉันว่า
หาว่าดีเล่นข้างใน เดียวนี้มอหนึ่งอยู่จะเล่นได้หากไม่ก็ไม่ทราบ
ถ้าเล่นได้เอาลครพระองค์ก็เล่นข้างหน้า ถ้าเล่นไม่ได้เอาลคร
พระองค์ก็เล่นข้างในพระนายสรรเพทเล่นข้างหน้าให้ได้ตามเส
หาเขาเสียด้วย

๑. ไว้ทุกข์ mourning (งานบิใหม่)

ฎีกาพระองค์เจ้าแซ่ไซดวงมัยนต่อท่านพระองค์เจ้าศิศวรรกุมาร
ด้วยหมอเกว้นถวายพระโอสถเปบชินให้เสวยปนกับแซรี่หน้อยหนึ่ง
ให้ละลายพระอาหารแก่พระธาคุหย่อนนั้น ขอเบิกแซรี่ชวดหนึ่งสำหรับ
ละลายพระโอสถกว่าจะหมดชวดนั้น ถ้าทรงทราบแล้วขอให้จ่ายแซรี่
ชวดหนึ่ง อย่าให้ขาดได้ตามรับสั่ง หมายมาวัน ๗ ๖ ๕ คำ บิจอ
๑๓

อัฐศก จุลศักราช ๑๒๔๘ (เมษายน พ.ศ. ๒๔๒๙)

ฎีกาพระเจ้าน้องนางเธอพระองค์เจ้าแซ่ไซดวงทูลพระองค์เจ้า
ศิศวรรกุมาร ด้วยแต่ก่อนได้เบิกแซรี่ไปละลายพระโอสถเปบชินชวด
หนึ่งนั้น บัดนี้แซรี่เกือบหมดชวดแล้ว พระโอสถยังหาหมดชวดตาม
หมอกำหนดไม่นั้นขอเบิกแซรี่อีกชวดหนึ่ง ให้ทรงจ่ายแซรี่มาอีกชวด
หนึ่งตามรับสั่ง

ฎีกามา ณ วัน ๕ ๖ ๕ คำ บิจอ อัฐศก ศักราช ๑๒๔๘ ๖
(พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๒๙)

ถึง พระองค์เจ้าศักรกุมาร

พูดกันว่าชั้นนี้เรื่องปอกไวนั้นว่าใช้น้อยนั้น บัดนี้มาคิดก็ถือว่ามีคน
 กโมยกินได้.....ฉันกินนับถ้วยได้.....การกินเล่าในวังนี้ดูไม่สงบ
 จะเป็นจับคนสุบสิ้นแผ่นดินพระนั่งเกล้าเสียแล้ว เจ้าเซ่งก็เป็นใจเพราะ
 ท่านโอจ๊กเหมือนกัน

เดี๋ยวนี้บาทรบสำหรับเจียวากอลอดึง แดปอกไวนั้นหมดเหลือ
 นิดเดียว ให้ส่งมาใหม่อย่างสะดวก แต่เมื่อไปถ้าเจ้าเซ่งจะไปเรียก
 ไม่มีจดหมายฉันเป็นสำคัญอย่าให้ ถ้าจะให้เรียกเปล่าได้แต่เข้อีกคน
 หนึ่ง นอกนั้นอย่าให้ให้ใครเป็นอันขาด

สยามินทร์

๑. Discover
๒. แปลว่า เฒ่าเหมือนฝรั่งที่ชื่อว่า Olofsky
๓. พระเจ้าน้องนางเธอ พระองค์เจ้าชัชโชดอง

ดิส

เสื่อครึ่งยศทหารเหตุที่เคยใส่ไปบอดบ้านกรมท่าคับทั้งนั้น ได้ตัดใหม่
 แล้วหญ่ายังกินเอนนัตยาค่าหญ่าทุ่มหนึ่ง

ให้ดิสเข้ามาจัดเครื่องจักรไว้ที่ห้องน้ำเงินให้พร้อม ท่านพนักงานจะ
 ทำฉันยับเสียเป็นแน่เพราะใหม่ เดี่ยวนี้กำลังไม่มีอะไรหมกมีแต่เสื่อ
 หมวกกาบเบียดเสียด้วย

คิด ให้บอกหาละครคุณท้าวแพเสียแล้วหา ยัง ถ้ายังไม่ไหว
 อยากจะหาละครว่านี่มาเล่น ขอให้บอกมาให้รู้เดี๋ยวนี้ ที่นี้กว่ายังไม่ไหว
 หาเพราะเห็นแกไม่อยู่ฟังกลับ

สยามินทร์

๑. พระเจ้าน้องนางเธอ พระองค์เจ้าวราธิราชธิดา

ใช้ให้เจ้าเข่งมันกันกับคุณแพออกตัวโตเข้ามาพูดต่อหน้า แกทำซ้ำเลื่องให้
 อยากจะให้รู้ว่าจะแพงหาอะไร ทั้งถ้ามากระชิบเอาต่อหน้าว่าหนัก
 ซ้ำไม่ได้ความว่าอะไรเพราะบีบเอียบอาบทราบชานเกินไปด้วย จด
 มาเด็ก

๑. พระวงษ์โอรส พระองค์เจ้ายี่เซ่ง พนักงานนนเสม็ด

เสื่อเยียรบับแลเสื่อทหารที่แบดแมนตักทองสน มีอาการปานประหนึ่ง
 จะห่มห่อเสื่อ ซึ่งพระหนุทุกท้าว เหลือสติกำลัง มีแต่จกกริ้วตัวเดียว
 เท่านั้นใส่ได้ ต้องมาสองใหม่

น้ำอบขวดใหญ่ได้มาแต่อย่างละ ๒ โหลเอาเด็ก แต่ขวดใหญ่อย่างเหลือง
 ได้มาแต่ ๒๓ ขวด ขาดขวด ๑ ขวดเล็กน้ำเงิน ๒ โหล เท่านั้นก็ได้
 กับน้ำอบโอเคอโกลนเอาไว้อย่างละขวด นอกนั้นไม่เอา

จบร.

ให้ศึกษาของเด็ก ๆ เล่นปนกันว่า แตร กลอง หูก อะไรตามแต่
จะได้แต่ให้ได้อย่างละคู่ ๑ คู่ ๑ อย่าง จะให้ชายเล็กกับชายยุค
ที่บน หากไม่มีเหมือนกันก็ไม่นับ

Jan.	1 <u>st</u>	ลูกชายโต	- (สมเด็จพระเจ้าฟ้าชายมหาดจักราช)
Feb.	8 <u>th</u>	ลูกชายกลาง	- (สมเด็จพระเจ้าฟ้าชายตรีเพชรรัตน)
March	3 <u>rd</u>	ลูกชายเล็ก	- (สมเด็จพระเจ้าฟ้าชายจักรพงษ์ภูวนาถ)
„	17 <u>th</u>	ลูกชายยุค	- (สมเด็จพระเจ้าฟ้าชายยุคทิพย์)
June	9 <u>th</u>	ลูกชายน้อย	- (สมเด็จพระเจ้าฟ้าชายสมมติวงศ์วโรทัย)
„	27 <u>th</u>	ลูกชายใหญ่	- (สมเด็จพระเจ้าฟ้าชายมหาวชิรมงคล)
Dec.	19 <u>th</u>	ลูกหญิง	- (สมเด็จพระเจ้าฟ้าหญิงพรรัตนัญญา)

ให้ศึกษาให้ใคร (คือ ๒ คน) สัตว์เลี้ยงขยับเขยื้อนที่ส่ง
ตัวอย่าง สัตว์ตัวแสดเช่นเหมือนตัวอย่างยกเสียแต่ปีกหางไม่ต้องมี เพราะ
จะห่มตากทับ มีลูกไม้ทอง ๆ ตามมือให้งามแต่อกไม่ต้องมี กำหนด
จะใช้เดือน ๑๒ ขึ้นกำหนด แต่ขอให้ได้มาสอง แลมาดูแก้ไขเสียก่อน
หลาย ๆ วัน

สยามินทร์

๘๖
พระองค์ยศ

ขอประทานอิฉินึงเถรศสำหรับ ๑ เลือกรังยศทหารคับเหมือนกัน
ขอประทานใหม่ตัวหนึ่งอย่าให้พระองค์ยศทรงลืม ตุกตาแจกถูกไม่ได้
ส่งมา จะมีแต่กันไม้ทานเล็กเคยให้หาเต็มด้วย

๑. สมเด็จพระเจ้าฟ้าภาณุรังษีสว่างวงศ์

ถึงยศ ด้วยเด็กลูกนั้นคนหลังนาพิกาถ้อยอยากเป็นผู้ใหญ่ ฉันทให้
สายกับล็อกเกิดไปแล้วให้เธอช่วยหานาพิกาตี ๆ ให้ บางกอกชายสัก
๔ เรือนมีหญ้าไม้ ถ้าหาไม่ได้จะต้องให้ไปทำนอกไม้ตีก็ป่วยการ

๑ ๒
กับให้ช่วยบอกประจักษ์กับอธิศรให้ถ่ายรูปแม่เด็ก ๓ คนใส่
ล็อกเกิดข้างหนึ่ง พอเขาจะได้คิดตัวไปนอกด้วย

๑. พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นประจักษ์ศิลปาคม

๒. พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นยถิศราชทศกษัตริย์

ของแจกที่นอกไม้ได้ชื่อมา มีแต่ของข้างในพระยาตำรงชอดถวาย
ว่าเป็นของตัว แก่คำที่บอกเข้ามาว่าชื่อไม้ได้ให้ชื่อเอาในกรุงเทพ
๓๐ สิ่ง เป็นของเล็ก ๆ มากหาเต็มสัก ๒๐ สิ่ง แต่ของผู้ชายต้อง
หาใหม่ทั้งนั้น

พระองค์คตกตะกومان

แพรวใช้ไป ๓๖ เลหลา

ลักกะหลาตหมตทังม้วน

ใช้ไปสิ้นเท่านั้น ถ้ายังไม่ได้ซื้อให้ซื้อเท่าแต่ที่ใช่ไป ถ้าซื้อแล้ว
ก็ตามทสงแพรวกินเข้ามา

ให้คิตหาซื้อเรือกำปั่นตักกามาให้ลูกลอยเล่นในสระสัก (๑) ถ้า
เรือนั้นเหนมีชายอยู่เกี่ยวนี้มีทฎาไม้ เรืออไร ๆ ก็ได้

ตักกตาแจกลูกไม้ได้ส่งมา จะมีแต่ต้นไม้ทานเล็กเคยให้ขอให้หา
เต็มด้วย

พรุ่งนี้จะเป็นเวลาเช้าทฎาเย็นประการใด ให้ขุนฉายาทฎากรม
ตำรงค์มาถ่ายรูปลูกหญิงที่จะคิต “ละวาควารการ” เพราะเป็นวันครบ
เดือน จะได้บอกจ่ายว่าอายุเดือน ๑ แต่จะต้องมีโรงทฎาไม้ถ้าต้องมี
ให้มารื้อที่นำพลับพลาไปปลูกให้ทัน ถ้าเข้าเหนจะปลูกโรงไม้ทัน
เพราะย่ำรุ่งเสศมีแคคหน้าเรือน

๑. พระเจ้าลูกเธอ พระองค์เจ้าหญิงสวาทจรวงศ์

๑. ฉลองพระองค์ทูลหม่อมฟ้าหญิงเล็กกับพระองค์หญิงนภาจรนั้นให้เหมือนกันได้ ทรงเลือกแพร์ที่ห้างแรมเซไว้แล้วกับที่โรงเย็บก็ส่งแพร์ออกไปให้เสร็จแล้วรวมกันหกสำหรับที่ส่งมาอีก ๓ องค์ เป็นเสื้อสั้นนั้นรับสั่งว่าถ้าจะให้ก็เป็นกุศลกที่เกี่ยว ยังไม่มี ทรงเลยมักว่าจะให้ทรงทอขึ้นมา

๑. แผ่นนี้เป็นลายพระหัตถ์ราชเสาวฯ ไม่ใช่ทรงเอง

เป็นอาหารสำหรับคนเจ็บหฤกำลังน้อย เหนือประเภทที่ว่าถั่วมหลังข้าง วิธีที่จะทำกับเข้มีตำราอยู่ข้างบับ ให้คิดแปลสองทำตุ๊กก็ได้

อยากได้ที่ใส่รูปให้ลูก เฉพาะ ๒ รูปจะมีชายหฤไม่มีไม่รู้ ถ้าไม่มีแล้วที่บางปอนมีเป็นหนังสือแคง ๆ ใส่รูปผู้หญิงฝรั่งสองข้าง ให้แถมไปเอามาเห็นจะได้ สำหรับใส่ไปในหีบผ้าเป็นต้น

จปร.

๑. พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นสรวพสาครศุกกิจ

การที่จะไปโรงเรียนตั้งแต่วันนี้ เจ้าสายลงท้องไปเป็นอันต้องเลื่อนไปวันที่ ๒๕

๑. พระอรรคชายาเธอ พระองค์เจ้าสายสวลีภิรมย์

ให้ศึกษาของวันเกิดประจำปีต่อไป คือ

หญิงนภจรจำหรัศคีรี	} จะให้ปีนี้มี	} เดือน ๖ สำหรับของ
เกิด May 5 th		
หญิงมาลินีนภทารา	} ของเหมือนคนโน้น แต่จะให้ก่อน	} July 31 st
หญิงปรภาพรรณพิไลย		
หญิงปรไพพรรณพิลาศ	} เดือนเหมือนข้างบน แต่ตุลาคมถึง	

สยามินทร์

ถึงศิษย์ เรื่องของลูกที่ใคร ๆ ให้นำนั้น ตามข้างโน้นก็เหลว ๆ ไปบ้าง
ขอให้สืบสวนข้างนอกมาสอบให้ทุกคนด้วย

สยามินทร์

ศึกษูหตุฯ ไม่ว่าใครให้อไรกิติยากรเมื่อจะไปนอกนี้บ้าง ให้จดมา
ให้ที่เด็ก

สยามินทร์

ที่บอย่างนี้มีมา ๒๐ ใบ อยู่ที่นั้น ๖ ใบ ชื่อในวังที่รู้ใบ ๑
 ว่าสมเด็จเอาไว้ ๑๒ แต่สืบถามที่พระองค์ท่านว่าเอาไว้ใบเดียว ท่าน
 เล็กทฤฯท่านกลางเอาไว้ใบ ๑ ถ้าอย่างนั้นเห็นจะเหลืออีก ให้คิดดู
 ที่บางกอกเหลือเท่าไรเอามาหมด สมเด็จซื้อ ๓๕ บาท แต่ฉันซื้อ
 ๓๐ บาท

๑. สมเด็จเจ้าฟ้าภาณุรังษีสว่างวงศ์

๒. สมเด็จเจ้าฟ้าจาทุรนต์รัศมี

ถวายพระองค์ทิศงไปรคทรงเล่นเองก็ได้ หนึ่งแบบแมนมา มี
 อะไรแปลกประหลาดมาด้วย เอามาให้ดูบ้าง

กับเข็มตุ้มตามธรรมเนียมนั้นในเมืองไทยจะหาได้บ้างหรือไม่
 พนักงานหาไม่ได้ไม่มีเลย

๑. ชื่อคันและคอกไม้

พระองค์ทิศทะกุงมานทรงพระสุบินไป วันเกิดลูกหญิง 19 th
 ทางหาก

วันเกิดชายยุคศ 17 th วัน ๕ ๗ ๔ ค่ำ
 ออย่าลืม

เลือกแล้วขอส่งคืนขอยใจ
มีวิจิตรในงานเรื่องศรีบ่อ ๆ
ถ้าแปลชื่อศรีเป็นอังกฤษ ก็จัก

ที่ ๗๕

พระมหากษัตริย์ในพระเกียรติยศที่เพราะนอนน้อย งานมาก
แผนที่พักไว้พรุ่งนี้เถิด

ถวาย พระองค์คตศทษกุมาร
คตหนุ่มคตแก่
คตทษสการตายแล้ว

ทูลท่านพระองค์คต เคยให้ทูลไปแต่ก่อนให้ทรงทอดพระเนตร
ของห้างแบกแมนจะมีประหลาดอะไรบ้าง ก็เงี้ยขอยังหาได้ข่าวคราวไม่
แลให้สวัสทูลให้ชื่อโคมก็ยังไม่ได้มาอีกเหมือนกัน

ถ้าจะไปรอกได้อีกอย่างหนึ่งเขาว่าน้ำอบฝรั่งห้างแรมเซหฤาแบก-
แมนมีมาคี่ ๆ มาก ราคาอยู่ใน ๕ บาท ขอประทานให้ดูบ้าง

ขอย่าให้ทรงซา ๆ เสียเพราะจะถึงงานอยู่แล้ว ควรมีควรแล้ว
แต่จะไปรอก

ให้คตให้ใครไปรับหมอวิสกมาทูลนางหญิงเดี๋ยวนี้ กินน้ำเกลือ
แล้ว ลงแลรอกดูเหมือนจะเป็นโรคนั้น ถ้าได้ท่านหลวงต้นมาทูลก่อน
ก็ค

ธอามินทร์

๑. ม.ร.จ. หญิงเมือง สนิทวงศ์

ขอเคชะ ฯ

เวลาบ่าย ๕ โมง ๓๐ นาที หมอวิไลศกกลับออกมา แจ้งความว่า
เมื่อเวลาเข้าไปตี่งตรวจอาการเจ้าจอมมารดาหญิงเห็นเพลี้ยเหล็กกำลัง
หมอมเสี้ยแล้ว อาการให้อ่อนเปลี้ยหมดกำลังอย่างเดียว หมอวิไลศ
ร่อยุ่จนถึงแก่กรรมแล้วจึงได้ออกมา ควรมีการแล้วแต่จะทรงพระ
กรุณาโปรดเกล้าฯ ขอเคชะ

ข้าพระพุทธเจ้า คิศวรกุมาร

เงินเขาเรียกค่าธรรมเนียมเท่าใดให้บอกสวัสส์สั่งให้เขาเสีย

จปร.

๑. พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นสมมตอมรินทร์ ราชเลขาธิการ

ได้อ่านบริภาษแห่งสมุกที่เรียกชื่อว่าเรื่องราวของประเทศที่
แผ่นดินเนื่องกันในเรื่องบ้ออกชอบใจความคึกคักนั้นมาก เป็นถูกความ
ที่ต้อการ สมุกทำนองนี้มีอีกบ้างอยากอ่านแลให้ช่วยหาให้ก้วย

ที่จะไปดูข้างต่อพรงนี้ตั้งแล้ว สำคัญแต่เหน้อย คุณแพย์งพุก
เหลวอยู่ให้ว่ากันเสียให้ตกลงอีก ๓ วัตนั้นถ้าแณรอยากไปก็ไปไม่เป็น
การจำเปน วันนี้จะไปเผ้าที่วัด

จปร.

ที่วงที่เห็นจะเป็นฝน จะไปวัดก็กลัวถูกฝน จะจับแพะ ๆ ก็
 อยู่ด้วย วันนี้เป็นยังไม่ไปคือพรุ่งนี้เวลาเย็นเสด็จกลับจากกรุงเก่าจึง
 จะไปเฝ้า หากถ้าพรุ่งนี้คงจะทรงเหนื่อยมากมรณนี้ยังไม่เสด็จกลับ
 จะไป ถ้าจะกลับมรณนี้จะไปเฝ้าพรุ่งนี้

จปร.

ทุกตัวนั้นเกิดขึ้นมานัก จะเปลื้องเงินเปล้า ๆ เล่นไม่หมด
 มาเก็บเท่านั้น ไม่เหมือนเสื่อจึงแบ่งเอาไว้แค่พอควร นอกนั้นไว้ใช้
 ภายหลังต่อไป คราวนี้เป็นกำหนดแต่เพียงทั้งของใหญ่ของเล็ก ๘ สิ่ง
 ไปหา ๑๐ สิ่งเท่านั้น อย่าให้เกินไป

การที่จะไล่หนังสือนั้นก็แล้ว แต่ที่จะให้แทนพระมานั้น ถ้าว่าตาม
 ปรัชญาของพระแล้วก็เป็นการอันตรายแก่เวลาที่ละบำเพ็ญสมณธรรม
 ไม่เป็นกิจของพระสงฆ์ แต่เป็นการไม่มีโทษ ให้ติศกยามกรรมที่มีนุก
 ถ้าเธอสมัคแล้วก็ได้

ถ้าตกลงประการใดก็ให้สวัสดิศกทำคำสั่งตามพระราชพิธี แต่พระ
 สงฆ์นั้นต้องเป็น "ให้อารารณา" จะเป็นสิ่งไม่ได้

๑. เข้าใจว่าสมเด็จพระมหาสมณเจ้าวัชรนิเวศ. ๒. พระเจ้าห้องยาเธอ กรมพระ
 สมมตอมวพันธ์

ถึง ศิวร कुमार ข้าพฉันได้สั่งให้หมอสายชอกคนเธอไปทำแผน
ที่ตลาดหลวงมาภายหลังทราบว่าให้แมกกาตีไปทำ

การที่ทำนั้นไม่มากนัก ขอเธอช่วยเตือนให้แล้วเร็วตามที่
แล้วได้ อย่าให้ต้องช้าเพราะไม่มีเหตุชักขวางอันใด เป็นแต่จะแฉะ
บูชาประเพณีสยามด้วยเท่านั้นเลย จกหมายมา ๒ - ๕ - ๘๓

สยามินทร์

ให้ทำเสื้อเด็กอย่างไทยที่ติดคอไม้ไม่เอาตะโปรง กำหนดวันที่ ๑๘
ลืมส่งไปจะจกบาญชีให้เสียเมื่อถึงกำหนดจะได้ทำ

ให้ศิษุกระเป่าหนังอย่างที่ชื่อวันนั้นมาให้อีก ๒) ใบ ถึงไม่มีเครื่องใน
ก็ให้เอามาให้คู่ก่อน

สยามินทร์

ถึง ศิวร कुमार

อยากได้หีบเครื่องเล่นต่าง ๆ แรกก่อนที่วังสราญรมมี กับของที่ได้มา
เป็นชวคมากนัก อื่น ๆ อไรมีอีกบ้าง ให้เที่ยวดู ก็อยากได้ตู้เก็บ
หนังสือสำคัญ ๆ เป็นตู้เหล็กใบหนึ่งกับกรอบรูปตั้งทฤฯแขวนมีอีก
เอามาก ๆ กับมีอะไรโต ๆ พอไปกับรูปท่านเอมเปรอกับบิตมาก
ที่จะตั้งหลังตู้หนังสือได้บ้าง หาให้อีกอันหนึ่ง ขอพระองค์ศิษช่วย

Gustav Falk

Bangkok

ของมีค่าเพื่อพ่อลูกกำนัน เป็นของได้ในราชการ ขอพระราชทาน
ทานทุลเกล้าฯ ถวาย

แก่ ศิศวรรกุมาร

มีมากแล้ว ให้เอาไว้ใช้เก็บ

- ๑. ถ้ากราบบังคมทูล
- ๒. ทรงจกตอบมาหลังการครั้งนี้

สมุครูปตัวอย่าง ๓ โหลต้อ้งการอีก ๕ เล่มหญา ๕ เล่ม ถ้าอย่าง
๒ โหลต้อ้งมากขึ้นไป ถ้ายังมีขายอีกให้ส่งมา

จปร.

พระองค์สวัสดิ์ โปรดเตือนพระองค์กต โคม! โคม!! โคม!!!
ทำอไรไม่ได้โคมกับรับไป ขอ ขอ โคม ที่ไฟถูกลมไม่ดับ ขอเตือน
โ ค ม ๆ ๆ ๆ ๆ

- ๑. พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นสมมตอมรพันธุ์ ราชเลขาธิการ

ติดทกุบาน

ให้คิสชื่อผ้าลินินสำหรับใช้ปูที่นอนให้สัก ๑๐ พับ

ให้ศึกษาข้อบทที่เช่นตัวอย่างให้มากที่สุดเท่าใดยิ่งก็ตั้งแต่ ๑๐ หีบ
เหล็กวิลาศลงมาถ้ามีน้อยบทที่ระดาคมีเอามาลองดูบ้าง สิบมันเมื่อ
ย้ายไปย้ายมาร้าไปดังนี้

จปร.

ให้ศึกษาข้อบทข้อให้ลูกหญิงนภาจรกรบชาวพม่านี้ เสียฉันบอกแม่
กลางให้ทำแล้ว

สยามินทร์

พิมพ์ที่โรงพิมพ์พระจันทร์ ตำบลจันทน์ พนมเปญ
นายสนั่น บุณยศิริพันธ์ เจ้าของ พิมพ์ ที่เลขที่ ๒๕๑๑